

PURIZMUS V DISKRIMINAČNOM DISKURZE II. ¹

Slavomír Ondrejovič

Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied
BratislavaONDREJOVIČ, Slavomír: Purism in Discriminatory Discourse II. *Slovak Language*, 2020, Vol. 85, No 3, pp. 243 – 264.

Abstract: The author develops some ideas and suggestions of Juraj Dolník, the principal author of the project *Discriminatory Instrumentalization of the Language*, as well as ideas and motives from Dolník's monographic works and studies (especially Dolník, 2007, 2010, 2015, 2017, 2020), or as well as some works written by like-minded domestic and foreign authors. Discrimination occurs in particular when the assimilation security of the discriminated entity is distorted *at the level of harmful differentiation, unequal treatment and disadvantage*. The author also adds another aspect of discriminatory activities, or another aspect of distortion of the assimilation certainty – *limitation (restriction), or inhibition (impeding, slowing down) of the real application and positive use of the potential offered by living natural language to its users, which they use (or do not use) at a different level for different purposes depending on their needs or situation*. This text also engages purism and relevant ideologies in discriminatory discourse. Purist language care focuses on maintaining the language standard, and thus on reducing any changes in the language, as if in the interest of the language. In addition, purists strongly oppose words of foreign origin, which also does not contribute to the health of the language. Stability has never meant, and does not mean, its immutability, and in fact for this reason, even in modern linguistics, there has been no discussion of any stability, but only of flexible stability. The standard therefore adapts as required by language and life practice. The paper also analyzes discriminatory acts related to purism and their ideologies, such as protectionism, defeatism, conservatism, purism, homogeneity, decadentism, etc. It also discusses the correlation between discrimination and globalism, the relationship between purism, nationalism and totalitarianism, the relationship between multilingualism and the concept of lingua franca within the European Union, as well as the relationship between systemological and sociopragmatic linguistics.

Key words: discrimination, linguistic ideologies, purism, sociolinguistics, pragmatic linguistics

PURIZMUS V EXTENZÍVNEJ PERSPEKTÍVE

V ďalšom výklade sa zameriame ešte na purizmus v extenzívnej perspektíve, ktorá svojím spôsobom odкрýva niektoré ďalšie skryté diskriminačné zdroje tejto koncepcie. Purizmus sa najčastejšie vníma nielen ako („prehnaná“) snaha čistiť jazyk od cudzích slov, ale často je namierený – ako sme už poznamenali aj v prvej

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu Vega č. 2/0014/19 *Diskriminačná inštrumentalizácia jazyka*.

časti tohto príspevku – i proti „nelogizmom“ (proti tomu, čo sa zdá nelogické a nepravidelné), no aj proti „neologizmom“ v jazyku v širokom zmysle slova². Richard Nordquist (2005) purizmus definuje ako pejoratívny výraz používaný v jazykovede na pomenovanie prehnaného konzervativizmu vo vzťahu k používaniu a vývinu jazyka, kým podľa Nilsa Langer a Winifrieda Daviesa purizmus chce dosiahnuť, aby sa „realita nekonečného chaosu živého jazyka“ zmenila na „čisté klasifikačné systémy“. Podľa Michala Gregora „každý životaschopný jazyk preberá cudzie slová a nerobia to iba mŕtve jazyky. Voláť po úplnom zakonzervovaní slovenského jazyka a snažiť sa ho dôkladne izolovať voči všetkým možným vonkajším vplyvom, znamená dúfať, že slovenský jazyk zahynie“ (Gregor, 2012). Podľa Karla Hausenblasa pod brusičstvom (purizmom) sa rozumie zvyčajne taká starostlivosť o jazykovú správnosť, ktorá si dobre neuvedomuje podstatu (spisovného) jazyka, pretože nevychádza na prvom mieste z jeho potrieb, z potrieb dorozumievacej praxe. „Namiesto normy, ktorá platí v jazyku, mu vnucuje inú normu, normu starších období, ľudovú alebo umelo vykonštruovanú normu³. Purizmus hodnotí ako normu, ktorú však omylom nahrádza kodifikáciou a lipne na nej aj v prípade, keď tá už zjavne nepostačuje a dokonca obhajuje jej chyby“ (Hausenblas, 1951, s. 42). Juraj Dolník v pozoruhodnej monografii Teória spisovného jazyka (2010) ukazuje, že čím väčšie je v príslušnom zdroji kvantum purizmu, tým väčší je jeho stupeň nezlučiteľnosti so súčasným stavom spisovnej slovenčiny a jej nositeľov (s. 220).

George Thomas vo svojej známej práci o purizme (1991, s. 62 – 70) rozlišuje viaceré typy purizmu, napr. archaizujúci (ide o typ purizmu, ktorý vzniká vtedy, keď sa komunita rozhodne „recuscitovať“ jazyk, t. j. keď sa rozhodne prinavrátiť jazyk k situácii z jeho „zlatého veku“, čo sa stalo v dejinách aj arabčine, islandčine, novogréčtine, sanskritu a i.). Vyčleňuje aj tzv. reformačný purizmus, pri ktorom ide dokonca o prelomenie pút súčasného jazyka s minulosťou (napr. odstránenie perzských a arabských slov počas tureckej jazykovej reformy Mustafu Kemala Atatürka), najčastejší je však vlastenecký či obranný purizmus, delimitačný, unifikáčny či evoluč-

---

² Známe je aj vyjadrenie známeho sovietskeho lingvistu a literárneho vedca Grigorija O. Vinokura (1896 – 1947), že sa „neďá vymyslieť nič odpornejšie a nevkusnejšie, ako je ‚učení‘ purizmus“. Tento purizmus je podľa neho zbavený nielen náležitého porozumenia jazyku, ale aj emócií, ktorými sa purizmus zvyčajne vyznačuje. Tento „učení“ purizmus pozná len emócie jedného druhu: emócie školo-meta a bibliofila. – Musíme však doplniť, že s puristickými tendenciami sa stretávame v dejinách všetkých spisovných jazykov, pričom v niektorých obdobiach mal purizmus značný dosah na kodifikáciu týchto jazykov, ale rovnako aj na zameranie kritiky dobového jazykového úzu. Zo slovanských jazykov bola puristickému tlaku vystavená predovšetkým čeština, slovenčina, slovinčina, chorvátsky variant srbochorvátskeho jazyka, bulharčina a ukrajinčina, no puristické prejavy nechýbajú ani v dejinách iných jazykov (porov. napr. Auty, 1973; Kraus, 1999). George Thomas (1991) dokonca purizmus považuje za lingvistickú univerzáliu. Toto tvrdenie by sme mohli prijať len v prípade, keby sme za rovnakú univerzáliu v jazykovej komunikácii uznali aj spoluprácu, kooperáciu i synergiu.

³ Porov. poznámku č. 14 o sv. Augustínovi.

ný alebo oscilačný purizmus (podľa rôzneho tempa puristického hnutia v jednotlivých obdobiach)⁴.

Purizmus sa na Slovensku interpretuje takisto rôznymi spôsobmi. Podľa J. Kačalu puristické úsilie na Slovensku očistiť jazyk od cudzích prvkov predstavuje len isté smerovanie jazykovednej a jazykovýchovnej práce, pri ktorom vzniká problém iba vtedy, ak sa purizmu pripíše politický rozmer (Kačala, 2000). Slovenský purizmus (dokonca ani ten z 30. rokov 20. st.) nebol u nás podľa tohto autora ani „ortodoxný“ ani „pravý“, ale bol v porovnaní s českým purizmom v časopise *Naše řeč* mierny (iné výsledky však prináša analýza slovenského purizmu u G. Thomasa, 1997). Podľa J. Kačalu (2000) purizmus je dnes už teda len vec histórie. No v skutočnosti sa nám pletie pod nohy aj dnes v kritickom i pochvalnom móde rovnako u profesionálov, ako i v širokej verejnosti: napr. v Puristickom slovníku slovenského jazyka či v Slovenskej jazykovej čistote, ktoré sú aj v súčasnosti zavesené na internete, ale i v Krátkom slovníku módných slov zbytočne prebraných do slovenčiny (Roman, 2007). Pojem čistoty jazyka, ktorý je druhou stranou puristickej mince, používa aktuálne aj Matica slovenská či ministerstvo kultúry aj v právnych dokumentoch, napr. v zákone o štátnom jazyku SR, v dokumentoch Ústrednej jazykovej rady ministerstva kultúry, ktorej hlas má svoju váhu aj v kodifikačnom procese. Prirodzený jazyk vyjadruje náš vzťah k svetu a zasahovanie doň je dosť problematické, k čomu sa svojho času vyjadril aj spisovateľ a esejista Vladimír Mináč: „Jazyk (...) akoby sa znečistil mezalianciou jazyka a moci, akoby vzali jazyk do zajatia (...) v spojení štátny jazyk pociťujem (...) čosi, čo sa určuje iba skrz moc a skrz moc sa aj kontroluje. Takéto umocnenie jazyka má iba číro politické pozadie a prináša iba číro politický efekt, pre vnútornú mohutnosť je to opatrenie neutrálne. Jazyk sa prikrčuje alebo rozrastá, čistí alebo vstupuje do mezaliancií podľa iných, nie mocenských zákonov“ (Mináč – Podracká, 1998, s. 43). Teda nie iba sociolingvisticky a pragmalingvisticky orientovaní jazykovední autori to vnímajú takto: aj viacerí iní elitní komunikanti.

Sankcie sa navyše na Slovensku pri zákone o štátnom jazyku SR nezavádzajú po prvý raz. Tvorili už súčasť zákona prijatého Národnou radou SR už v r. 1995. Po skúsenostiach s činnosťou príslušných poradcov („inšpektorov“), ktorí mali (mať) dohľad nad používaním jazyka, však možno konštatovať, že zavedenie pokút a dohľadu sa už raz neosvedčilo⁵.

Vysoký komisár OBSE pre otázky národnostných menšín Knut Vollebaeck vo svojej správe o štátnom jazyku na Slovensku (2009) spolu aj s viacerými inými dis-

⁴ George Thomas uvádza aj zaujímavý príklad z hebrejčiny, kde spoločnosť *Pure Language Society* vníma purizmus ako prostriedok Božej vôle (porov. k tomu aj Chýlová, 2013, s. 26).

⁵ Podľa zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky „kodifikovanú podobu štátneho jazyka na podnet odborných slovákistických výskumných pracovísk a odborníkov v oblasti štátneho jazyka schvaľuje a zverejňuje Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky na svojej internetovej stránke“ (old. culture.gov.sk › Štátny jazyk › Zákon o štátnom jazyku).

kutujúcimi namietal, že Ministerstvo kultúry SR získava v procese kodifikácie štátneho jazyka na Slovensku týmto spôsobom príliš výrazné postavenie, pričom uvedené právo by malo patriť skôr jazykovedcom. Na toto konštatovanie ministerstvo prostredníctvom svojho hovorca Jozefa Bednára reagovalo tak, že „akademické a jazykovedné pracoviská môžu mať rôzne názory a môže sa dokonca stať, že pracovisko nepodá návrh na zmenu kodifikácie štátneho jazyka“. Potom zodpovednosť musí vziať do rúk ministerstvo kultúry, lebo ono zodpovedá za túto problematiku (hnonline.sk, 28. 8. 2009), k čomu azda ani netreba komentár. V každom prípade sa tu odráža úplne iné myslenie, než ho poznáme napr. z kongeniálneho diela Ľudovíta Nováka Jazykovedné glosy k československej otázke (1935, s. 293 – 294), podľa ktorého ministerstvá majú v takýchto prípadoch (v prípade, keď nejde o učebný text) len „požehnať“ či „pomazať“ kodifikáciu, ktorú vypracujú vedecké inštitúcie, nie miešať sa do vecí.

Rozlíšiť možno v tejto súvislosti aj silnú (ťažkú) a miernu formu purizmu. Je pravda, že s prvým typom puristických aktivít sa dnes stretávame najmä u laikov. Manifestuje sa to aj v spomínanom Puristickom slovníku Maroša R. Krajčoviča, ktorého „riešenia“ sú všetky dosť iracionálne. Podľa neho nemáme používať výraz *tabak*, mali by sme ho nahradiť z dosť nepochopiteľných príčin *bačiakom*, nemáme používať ani výraz *moderátor* a namiesto neho uplatniť *besedára*, *kalendár* treba nahradiť *časníkom*, *telefón diaľkozvukom*, *materiál hmotníkom*, *bicykel* (takisto úplne nepochopiteľne) *kolesom*, *tank bojovozom*, *anestézu bezovnemom*, *anamnézu predchorím*, *bankomat peniazostrojom*, *mobil hybníkom*, *tablet doskovňou*, *epidémiu čumou*, *exekútora dostčinitelom*, *psychózu durmotou*, *kvíz hádankovňou*, *traumatizáciu dušeranením* atď. Čo autor týmito návrhmi o sebe prezrádza najviac, je nedostatok jazykovej invenčnosti, takže by sa zdalo, že tu nehrozí väčšie riziko diskriminačného pôsobenia na čitateľov a na široké publikum. Avšak príklady na to, aký vplyv majú na čitateľov v súčasnosti rôzne hoaxy a konšpiračné správy, nabádajú k ostražitosti. V uvedenej súvislosti treba však na druhej strane upozorniť na Henricha Barteka, ktorý sa sám považoval za prominentného puristu a ktorý takým v danom zmysle rozhodne aj bol, no u ktorého si môžeme prečítať aj formuláciu, že „len národ, ktorý žije úplne oddelene od ostatného sveta, mohol by mať slovník celkom svojský, bez cudzích slov“ (Bartek, 1933/34). Slovenčina bola zväčša v dejinách jazykom pomerne otvoreným svetom a úplným solitérom v tejto chvíli neostáva ani jazyk Islandu, ktorý získal povest’ „jedného z najpuristickejších jazykov na svete“. Ani tomuto jazyku sa však celkom nedarí vyhýbať cudzím vplyvom, najmä anglicizmom (porov. k tomu Kvaran, 2004).

Západná lingvistika už od 2. polovice 20. storočia (výrazne najmä na začiatku 21. storočia) spochybňuje čokoľvek racionálne a vedecké v dnešnom purizme a v príslušných ideológiách vidí len semenisko diskriminačných aktivít. Napr. Harold Schiff-

mann purizmus pripodobňuje k náboženskému, resp. politickému fundamentalizmu (1996, s. 61 – 63), Nils Langer a Winifried Davies (2005, s. 1) ho vnímajú ako jeden z najvýraznejších príkladov tzv. ľudovej jazykovedy (jazykovedy založenej na laickom vnímaní jazyka). Purizmus síce svoje pozície v lingvistiky v mnohom dávno stratil (napr. aj v českej lingvistiky), čo však neznamená, že ich stratil aj u svojich nositeľov. Štefan Peciar už v r. 1943 uviedol, že „nevedeckosť puristických názorov, ktorá nám je dnes evidentná, vôbec neznamená, že purizmus patrí úplne do minulosti a že by bol anachronizmom“ (1943, s. 6). Spoločnosť sa chce totiž poučiť a dozvedieť o spisovnosti či kultivovanosti jazyka často spôsobom omnoho jednoznačnejším a priamočiarejším, než to zodpovedá povahe jazyka, pričom priamočiare a jednoduché riešenia vniesol do myslenia o jazyku práve onen purizmus: v otázke pravidelnosti a bezvýnimčnosti paradigiem a jazykových zákonitostí vôbec i vo význame čistoty vlastného jazyka, t. j. v odmietaní cudzích (občas však iba zdanlivo cudzích) prvkov. Podľa Marie Vlašičovej (2011) purizmus často vedie k „marginalizácii zásadných jazykových a jazykovedných problémov a k vyzdvihovaniu pseudopráv“ či dokonca „k destabilizácii jazykového citu, (...) všeobecnej jazykovej neistoty a nedôvery k jazykovede a jej princípom“. Podľa Š. Peciaru lingvistika a jazykový purizmus je ako oheň a voda, ktoré sa vzájomne neznajú a ich blízkosť vytvára výbušnú (mohli by sme povedať aj poškodzujúcu, teda „diskriminačnú“) zmes.

Petra Fejdi z bývalého tlačového oddelenia Ministerstva kultúry SR vysvetľuje charakter Slovníka súčasného slovenského jazyka (SSSJ) takto: „(SSSJ) zachytáva celú šírku súčasnej slovnéj zásoby, aj množstvo nespisovných a slangových výrazov. Preto nemôže ísť o kodifikačné dielo“ (rozhovor viedla M. Kováčová, 2009). SSSJ naozaj nie je výlučne slovníkom spisovného jazyka, čo sme počuli aj z úst vtedajšieho hovorca ministerstva kultúry Jozefa Bednára, ale to nikto ani netvrdil, no takým slovníkom nie je ani Krátky slovník slovenského jazyka.

Na poznanie predstáv zástupcov štátnej moci o štátnom jazyku SR je zásadná aj webová stránka Ministerstva kultúry SR. I tu sa zdôrazňuje (ako „dôležité upozornenie“), že Pravidlá slovenského pravopisu uvádzajú v slovníkovej časti len spisovné slová a KSSJ zachytáva jadro slovnéj zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny a popri tom aj časť nespisovnej slovnéj zásoby, ale tú „primerane hodnotí“. Konkretizuje sa, že nespisovné jazykové prostriedky sú uvedené obyčajným typom písma (t. j. nie tučným typom) a na ich farebné odlíšenie sa používa fialová farba. *Nespisovnosť* sa pri nich vyjadruje kvalifikátormi: **nár.** (= nárečové), **slang.** (= slangové) a **subšt.** (= subštandardné). Ďalej sa v tomto upozornení pripomína, že niektoré nespisovné výrazy nie sú označené týmito kvalifikátormi, ale za nimi sa používa skratka **správ.** (= správne), za ktorou nasleduje spisovný ekvivalent tohto výrazu.

To isté však platí aj o inkriminovanom Slovníku súčasného slovenského jazyka. Aj v ňom sa uvádzajú nespisovné lexikálne jednotky – označované Horeckého

termínom – ako **subštandardné** (skratka **subšt.**), napr. *bacha, blbec, cimra, grázel*, ďalej sú tu slová označované ako **slangové, slangizmy** (skratka **slang.**), napr. *atmoška, blicnúť si, bočák, ciga, depka, didžina, facina*. A napokon tu nájdeme aj lexikálne jednotky hodnotené ako **nesprávne**, pri ktorých sa odkazuje na heslá s poznámkou *správ.* (správne), napr. *antidatovať, správ. antedatovať; čidlo, správ. snímač; dielčí, správ. čiastkový*. A všetky tieto nespisovné heslové ekvivalenty (subštandardné, slangové, ale aj nesprávne) sa uvádzajú čierne na rozdiel od ostatných, ktoré sa tu odtláčajú tučným typom písma bordovej farby. Takže každý, kto nie je celkom farboslepý, (by) si mohol všimnúť, že v tejto veci nie je zásadný rozdiel ani medzi KSSJ a SSSJ, a teda niet ani najmenšieho dôvodu, prečo by sme SSSJ nemali označiť ako *kodifikačný*. (Samozrejme iba za podmienky, že si to autori, resp. editorka budú vôbec želať). Iná vec je, že SSSJ je neporovnateľne rozsiahlejší slovník než KSSJ a že v oboch prípadoch ide o odlišné typy slovníkov. SSSJ zachytáva novšiu slovnú zásobu a vychádza z nového poznania jazyka a komunikácie i z novej lexikografickej koncepcie, s čím súvisí aj to, že v ňom pribudli v hojnejšom počte nové varianty. Je to teda slovník, ktorý ukazuje súčasnú slovenčinu vo väčšej pestrosti a košatosti, pozerá sa na ňu cez jemnejší raster a opiera sa o nepomerne väčší počet zdrojov (aj korpusových) objektivizujúcich slovníkové riešenia atď. (podrobnejšie porov. Jarošová, 2016). Jeho nevýhodou je, že slovník ešte nie je dokončený.

Opakovanou výčitkou na adresu SSSJ zo strany jeho kritikov je, že nebol schválený vyššou inšinciou, napr. ministerstvom kultúry, s poukazom na to, že v minulosti u nás takémuto schváleniu kodifikačné diela vždy podliehali. Naozaj, aj 1. vydanie Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1931 schválilo ministerstvo školstva a národnej osvety „výnosom č. 120 432/31-1 z 2. IC.“ ako „učebnú pomôcku pre všetky školy v ČSR“. Vydala ju, ako je všeobecne známe, Matica slovenská ako prácu svojej komisie, aj keď dielo vyšlo nákladom Štátneho nakladateľstva v Prahe. A rovnako aj ďalšie vydanie Pravidiel slovenského pravopisu (1940), ktoré vydala Matica slovenská, bolo schválené „výnosom ministerstva školstva a národnej osvety z 12. februára 1940, čís. 541/1940-prez.“ a takýmto schvaľovacím procesom prešli aj prvé akademické Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1953⁶. Treba však upozorniť na značnú odlišnosť vtedajšej schvaľovacej praxe od toho, čo sa pri takomto aprobačnom procese žiada dnes. Napríklad na frontispice spomínaných Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1953 sa uvádza, že ich schválila *Komisia pre záverečnú úpravu Pravidiel slovenského pravopisu*, vymenovaná Sborom povereníkov v tomto zložení: akademik Ondrej Pavlík, predseda Slovenskej akadémie vied, Ondrej Klokoč, povereník kultúry, akademik František Trávníček, akademik Bohuslav Havránek, dr.

---

⁶ V Pravidlách slovenského pravopisu z r. 1991 je poznámka, že „informáciu o príprave Pravidiel slovenského pravopisu 26. 1. 1989 prerokovalo a vzalo na vedomie Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied a 28. 3. 1989 Predsedníctvo Slovenskej národnej rady“.

Miloš Marko, redaktor, Matej Lúčan, kultúrpolitický pracovník, Zora Jesenská, spisovateľka, Viliam Záborský, člen Národného divadla, laureát štátnej ceny, Ján Béder, profesor gymnázia, Jozef Moser, korektor, Anton Opavský, sadzač, a *všetci členovia Komisie pre vypracovanie nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu* (zvýraznil S. O.). Takže autori, ktorí boli pri tomto akte, mohli svoje riešenia obhajovať a vysvetľovať a mohli bezprostredne reagovať na prípadné výhrady oponentov aj v tejto záverečnej fáze. O koľko iný výklad kodifikačného procesu ponúkajú tzv. Zásady vlády Slovenskej republiky na vykonávanie zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (2009), v ktorých sa píše:

„Návrh na zmenu kodifikácie sformulovaný na príslušnom vedeckom pracovisku (v tejto súvislosti sa spomínajú slovakistické pracoviská Slovenskej akadémie vied, Národný inštitút slovenského jazyka a literatúry Maticy slovenskej a katedry slovenského jazyka a literatúry vysokých škôl) sa predloží na posúdenie odborným jazykovedným komisiám s celoštátnou pôsobnosťou alebo celoštátnym zastúpením (napr. pravopisnej komisii Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV). Po prerokovaní v týchto komisiách sa konečný návrh na zmenu kodifikácie so stanoviskom príslušnej komisie predloží ministerstvu kultúry. Na ministerstve kultúry prerokuje predložený návrh Ústredná jazyková rada, poradný orgán ministra kultúry v otázkach štátneho jazyka. Po predložení stanoviska Ústrednej jazykovej rady ministrovi kultúry môže ministerstvo kultúry pristúpiť k schváleniu navrhovaných zmien a k zverejneniu týchto zmien na svojej internetovej stránke“. Netreba zdôrazňovať, že kameňom úrazu sa pre jazykovedcov stáva najmä posledná fáza navrhovaného kodifikačného aktu. Na začiatku sa síce vychádza aj podľa príslušnej formulácie z „kodifikačného námetu“ výskumného pracoviska, čo je v súlade s logikou veci, ale na konci narážame na „stanovisko“ poradného orgánu ministra kultúry SR – Ústrednej jazykovej rady – fakticky konečnej inštancie. Šanca, že by ministerstvo schválilo niečo iné, ako navrhuje Ústredná jazyková rada, je takmer nulová. Tým všetkým sa odborná diskusia značne degraduje, keďže nie je zaručené ani to, že konečný verdikt ministerstva bude zhodný so závermi odbornej diskusie⁷. Dokladom toho je aj najnovšie vydanie Pravidiel slovenskej výslovnosti Á. Kráľa z r. 2009, ktoré Ministerstvo kul-

⁷ Zákon o štátnom jazyku, obsahuje aj vetu „Akýkoľvek zásah do kodifikovanej podoby štátneho jazyka v rozpore s jeho zákonitosťami je neprípustný“, na ktorú opakovane upriamilo pozornosť (na jej nezmyselnosť) aj vedenie Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV. Ale neskôr v tom pokračoval napr. aj poslanec NR SR Ondrej Dostál. Ten takisto poukázal na viacero ustanovení tohto zákona, ktoré majú nádyh absurdnosti. Upozornil na to, že „kodifikovanú podobu štátneho jazyka schvaľuje na podnet odborných pracovísk a odborníkov a zverejňuje ministerstvo kultúry. Čiže jediný, kto môže čo i len teoreticky zasiahnuť do kodifikovanej podoby štátneho jazyka, ako ju chápe zákon o štátnom jazyku, je ministerstvo kultúry. A to považuje za potrebné samo sebe zákonom zasahovanie zakázať (!). Jazyk je živý systém, ktorý sa vyvíja a skôr či neskôr sa vyvinie aj jeho kodifikovaná podoba. Ako sa bude môcť vyvinúť bez toho, aby to nebol zároveň zásah, ostáva záhadou“ (2009).

túry SR vyhlásilo za „jednu zo základných kodifikačných príručiek zahŕňajúcich opis kodifikovanej podoby štátneho jazyka Slovenskej republiky“ napriek tomu, že na spoločnom zasadnutí pravopisnej komisie a ortoepickej komisie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, teda v komisiách s celoslovenskou pôsobnosťou, sa vyslovili závažné pripomienky k predloženému textu (k uvedenej kauze porov. Ondrejovič 2009a).

DISKRIMINÁCIA A GLOBALIZÁCIA

Pod **globalizáciou** sa najčastejšie rozumie istý novodobý spontánný proces, ktorého čas sa v posledných rokoch či desaťročiach zrýchlil (najmä zvýšením rýchlosti komunikácie a dopravy) a mení sa aj význam pojmu globalizácia podľa kontextu meniacej sa spoločnosti. Vďaka globalizácii či skôr z dôvodu presadzovania univerzálnych noriem sa svet postupne zjednocuje (harmonizuje). Globalizácia iste neprináša len zisky všetkým zúčastneným, má zrejme pomenovateľných víťazov i porazených (Krupa, 2006)⁸. Pritom to nie je len jednosmerný proces. Smerovanie ku globálnemu sa sčasti kompenzuje smerovaním k lokálnemu, takže už dávnejšie sa v informovaných kruhoch nehovorí o globalizácii, ale o *glokalizácii* (o zmiešanom procese globalizácie a lokalizácie, Beck, 2007; Trumper – Maddalon, 2013; Škvareninová, 2015). Prejavuje sa to aj na vývoji spisovných jazykov, kde po fáze integračnej (konštitučnej) nastupuje zakaždým fáza diferenciacná. Nie je známy príklad, že by nejaký jazyk pokračoval vo svojom vývoji do úplnej homogenizácie, aj keď pre vyššie spomínané ideológie by to bol víťaný vývoj. Tento proces by sa však takto mohol skončiť aj monoštylizmom, a teda smrťou jazyka (porov. k tomu Dressler, 1999).

Sama globalizácia sa pritom občas považuje za jednu z príčin jazykového ohrozenia či dokonca jazykovej smrti najmä v dôsledku dominantnosti angličtiny, resp. američtiny. V uvedenej súvislosti sa hovorí aj o *mondializácii*, *amerikanizácii*, *westernizácii* a *coca-kolizácii* či *coca-kolonizácii* i *macdonaldizácii sveta* (porov. k tomu najmä Ritzer, 1993). V spojitosti s tým sa spomína *globálna angličtina*, ale siaha sa aj po pojmoch, ako sú *jazykové vojny* či *jazykový imperializmus* a pod.

O dominantnom **postavení angličtiny** vo svete jestvuje nepreberné množstvo publikácií, pričom nie vo všetkých z nich sa oslavuje súčasný vývoj. Záplavu kníh o mieste angličtiny vo svete sa pokúsil usporiadať R. Philipson (2004), ktorý patrí

---

⁸ Juraj Glovňa v súvislosti s globalizáciou spomína médiá („siedmu veľmoc“), ktoré podľa jeho slov „vnášajú do spoločnosti prvky zjednodušovania“, pričom „jazyk sa sploštuje, vulgarizuje. Prestáva sa rešpektovať kodifikácia, dochádza k uvoľňovaniu normy“ (Glovňa, 2017, s. 61). Ivor Ripka v uvedenej súvislosti dokonca objavuje „infekciu súčasného necenzurovaného (neo)liberalizmu, ktorý preferuje odchýlky až úchyľky, rozličné formy vulgarizácie a poloprávd“ (Ripka, 2017, s. 10), čo s pochopením cituje aj J. Glovňa (2018, s. 63). Obidva tieto príspevky (Ripkov i Glovňov) však pripomínajú duchom i jazykom alternatívne správy.

k známym kritikom angličtiny ako svetového jazyka. Obranné postoje v tejto súvislosti nie sú charakteristické len pre slovenskú jazykovú situáciu či len pre postsocialistické krajiny. Stretávame sa s nimi dokonca, ako sme už uviedli, aj v jazykových spoločenstvách, kde by sme to vôbec neočakávali. Novšie takéto hlasy zaznievajú aj zo strany nositeľov najúspešnejšieho „topjazyka“ jazyka sveta – angličtiny. Ani v tomto prípade však nejde dominantne o hlasy profesionálnych lingvistov, lebo tí novú situáciu považujú za „výzvu, ktorá stojí pred angličtinou“, ale o hlasy neodbornej, resp. žurnalisticko-neodbornej verejnosti („angličtina európskych inštitúcií a konferencií je pržením Shakespearovho a Chausserovho jazyka“, je to „nôž do chrbta angličtine“). Kvôli spravodlivosti však uveďme, že občas sa stretneme s týmto postojom aj u lingvistov. Sám Robert Philipson v plenárnej prednáške na zasadaní Európskej federácie jazykovedných inštitúcií v Rige koncom roka 2007 angličtine neprisúdil, ako sa to zvyčajne robí, názov *lingua franca*, ale *lingua frankensteiniana* a to bolo takmer to najlichotivejšie, čo o angličtine („killer language“) v jeho vystúpení odznelo. Trochu bizarne tu však pôsobil fakt, že jeho prednáška odznela pred medzinárodným európskym publikom v angličtine.

R. Philipson veľkú pozornosť venoval aj tzv. jazykovému imperializmu, pričom táto téma prenikla aj k nám. Uvedená problematika sa otvára aj v článku *Pomocníci jazykového imperializmu* od J. Kačalu (1994), v ktorom autor tvrdí, že prostredníctvom cudzích jazykov, najmä angličtiny, sa k nám prenáša bezduchá konzumná kultúra⁹, prejavy agresivity a násilia, t. j. zjavné diskriminačné aktivity, pričom podľa J. Kačalu „prvky tohto jazyka vnášajú vedome alebo nevedome mnohí naši nie nevýznamní spoluobčania, ktorí anglicizmy používajú“ (1994, s. 3). Pomoc pri odstránení „nepotrebných“ anglicizmov (si) autor sľubuje od zákona na ochranu slovenčiny. Do uvedenej diskusie vstúpila príspevkom *Jazykový imperializmus alebo – provincializmus* Daniela Slančová (1994, s. 4), ktorá spochybnila najmä možnosť, že by nositelia a používatelia anglického jazyka chceli skutočne pomocou jazyka vládnuť nad slovenčinou, čo pojem jazykového imperializmu vsugerúva. Sama namiesto termínu jazykový imperializmus ponúkla pre túto situáciu pojem *jazykový provincializmus*. Dobre argumentuje, že používateľom angličtiny je v zásade jedno, či sa obchody v slovenských mestách, mestečkách a dedinách menujú *shop*, *market* alebo *obchodný dom*. D. Slančová sa, pravdaže, nepridáva ani k predstave, že by sa po prijatí (puristického) zákona automaticky zvýšila kultivovanosť jazykových prejavov. Aj ona upozorňuje na to, že „cudzie slovo sa širšie začína používať len vtedy, keď spĺňa istú komunikačnú potrebu používateľov preberajúceho jazyka, a to tým skôr, keď sa v jeho systéme vyplní prázdne miesto“. Zároveň takýto nový výraz

---

⁹ O konzumizme hovorí v najnovšom článku o komunikačnej kultúre aj Juraj Dolník (2020), ale to je jedna z mála vecí, v ktorých sa títo dvaja autori (J. Kačala a J. Dolník) zhodnú. Určite sa však nezodnú v tom, že by na vine boli anglicizmy.

vstupuje do synonymických vzťahov s existujúcimi prostriedkami a môže sa stať, samozrejme, diferencovane, „prostriedkom obohatenia jazykového prejavu – od posilnenia odbornosti napríklad pomocou termínu až po rozličné stupne zážitkovej expresivity“ (1994, s. 4). Iná vec je, že niektorí používatelia, ktorí možno ani nepoznajú dostatočne slovenský národný jazyk, používajú anglicizmy v ňom občas nefunkčne, čo pôsobí rušivo, ba miestami aj komicky (*Môcik market*)¹⁰.

Ukazuje sa pritom, že nahradiť anglicizmy domácimi výrazmi vôbec nie je jednoduché, najmä ak sa už tie anglicizmy „uhniedzili“ v nejakej komunikačnej sfére jazyka. Potvrďuje to napr. aj dokument s názvom *Výzva na ochranu slovenského národného jazyka*, v ktorom sa odporúča, aby sme výraz *handout* nahradili domácimi slovami *príručka*, *pomôcka* alebo *rukoväť*, resp. zamenili novotvarom *príručník*. Je naozaj pravda, že používanie cudzích – v súčasnosti najmä anglických – slov je občas nefunkčné a rušivé, zvyšovanie kultúry jazykového prejavu sa však sotva podarí mechanickým odstraňovaním slov cudzieho pôvodu (Dobřík, 2005; Ondrejovič, 2010b).

Zaujímavý je aj postoj Ľudovíta Štúra k dnes preferovanej angličtine, o ktorej sa vyjadril takto: „Englická reč je na svetě největša motaňina. Povstala ona z řeči starobritskej, rímskej, francúzskej a všelijakých řečí a rozličnorečí Germanských: Anglosaskej, Normanskej s prevládaním Germančiny. Na tento spôsob tam tjež nářečja sa zrodit' nemohli, ale sa zrodila reč jedna zbalamuťená a táto je aj vo spisoch v zemi Englickej v úžitku“ (Štúr, 1846, s. 44 – 45). Štúr teda nevyjadril obdiv k jazyku, ktorý získal v našej dobe status svetového jazyka (k interpretácii lingvistickej koncepcie Ľudovíta Štúra porov. predovšetkým štúdiu Juraja Dolníka, 2017b). Zlomovým rokom pre anglicizmy sa neskôr u nás stal rok 1989, keď padol komunistický režim a zároveň sa objavili nové produkty a javy, ktoré sme dovtedy nepoznali a ktoré bolo treba pomenovať. Najprv sa vyskytovali tie názvy v angličtine, ktoré sa neskôr prekladali, napr. *browser* – *vyhľadávač*, *file* [fajl] – *súbor*, *hardware* – *hardvér* a pod.

Odtedy vyšlo naozaj veľké množstvo prác o anglicizmoch v slovenčine, češtině a mnohých iných jazykoch. Vyberme z nich ešte dve práce, ktoré sa venovali aj

¹⁰ Podľa Juraja Glovňu treba v lexikálnej rovine upozorniť na „nadužívanie“ anglicizmov aj v prípade, keď máme funkčné slovenské ekvivalenty. „V dôsledku globalizácie sa preberá zbytočne veľa anglicizmov, aj vtedy, keď nejde o tzv. lexikálny deficit. Podobným problémom sú podľa neho slová českého pôvodu (bohemizmy), ktoré zbytočne kazia jazykový prejav. Miesto nich máme pekné slovenské slová“ (Glovňa, 2018, s. 63). „Ducha“ slovenského jazyka potláča podľa tejto línie aj nadužívanie pasívnych syntaktických foriem v spisovnej slovenčine na úkor aktívnych: „*Auto už bolo opravované trikrát – Bol som prepadnutý a okradnutý na ulici*“ (Glovňa, 2018, s. 65). Eugen Pauliny (1949, s. 125) hodnotí poučku ochrancov jazykovej čistoty, že namiesto pasíva sa má v slovenčine používať aktívna veta, za „prejav filologického primitivismu“. V inej svojej štúdií o pasíve v spisovnej slovenčine (Pauliny, 1977, s. 230) poukazuje na to, že o pasíve: „... ani v jednej dôležitej gramatike pred S. Czambľom niet námietky proti jeho používaniu. Bolo by zaujímavé preskúmať, nakoľko Czambľov zásah a prax puristov zabrzdlila prenikanie opisného pasíva do spisovného používania“.

funkčnosti či nefunkčnosti anglicizmov v našich jazykoch: je to príslušná kapitola v monografii Juraja Dolníka *Teória spisovného jazyka* (2010) a bakalárska práca Zuzany Raicovej (2008). Všeobecným príkazom tzv. utilitárnej ideológie pritom je, že keď už musíme prebrať do slovenčiny anglicizmy, mali by sme prevziať len funkčné (teda potrebné) anglicizmy. Iba v prípade, ak nemáme primeraný domáci prostriedok, prípadne ak by nám hrozilo, že by sme sa mohli pri hľadaní adekvátneho domáceho výrazu dostať do väčších komplikácií, sú anglicizmy dovolené. Nemali by sme však v nijakom prípade preberať výrazy typu *headline* (veď máme predsa *titulok*), *joint-venture* (máme *spoločný podnik*), *comeback* (*návrat*), *popcorn* (*pukanca*) a i. V rámci tejto ideológie je to neprípustné najmä preto, že by sa takto ohrozila suverenita jazyka, príp. aj celý jazyk. Juraj Dolník (2010, s. 65 – 66) však ukázal, že k tomu by mohlo dôjsť iba vtedy, keby nám niekto vnucoval v tejto veci svoju vôľu. Ale k tomu, ako poznamenala už aj D. Slančová (1994), nikdy nedochádza. Naozaj nás k tomu nikto nenúti. Podľa Juraja Dolníka je preto namiesto jazykovej suverenity v tomto prípade hovoriť o normálnosti jazyka, pretože sám jazyk vie, koľko anglicizmov je ešte v jednotlivých prípadoch prijateľných (možných). V takej chvíli nastupuje akomodačno-asimilačný mechanizmus, resp. akomodačno-asimilačná rovnováha (podrobnejšie k tomu Dolník, 2010).

Namieste je v tomto prípade aj otázka, prečo v niektorých prípadoch i dobrí autori – vrátane esejistov – siahajú po anglicizmoch, ktoré jazyková kritika považuje za nefunkčné. Vysvetlením by mohla byť skutočnosť, že príslušní jazykoví kritici berú do úvahy len významný význam, ale výrazy majú aj pragmatickú rovinu, ktorá sa využíva najmä pri synonymizácii výrazov. Jednou z dôležitých funkcií jazyka je pritom aj prestížna funkcia. Podľa Juraja Dolníka problém však vyplýva najmä z toho, že doteraz v slovakistickom výskume zvyčajne dominoval reflexivnologický prístup a komunikačná a pragmatická funkcia ostávali bokom (Dolník, 2010). Zabúda sa pritom najmä na to, že prevzaté lexikálne výrazy a modely majú ďalšiu pridanú hodnotu, pre ktorú si ich komunikanti vybrali na použitie, resp. pre ktorú ich uprednostnili pred inými riešeniami.

Zuzana Raicová ukázala, že nástupom komunistického režimu sa anglosaský vplyv pribrzdil, keďže kontakty so Západom sa čo najviac potlačovali. Vďaka výraznému uvoľneniu v 60. rokoch 20. storočia sa však anglicizmy začali znovu vo väčšej miere objavovať najmä v hudbe a športe. 70. roky 20. storočia a s tým spojená normalizácia sa zas zaslúžili o to, že sa tento trend v spisovnej slovenčine znovu obmedzil. Vládnuca strana sa obávala vplyvu, ktorú by mohlo so sebou priniesť prenikanie anglicizmov a nepríjemná bola infiltrácia cudzej ideológie najmä na mládež. Z. Raicová to vidí takto: „Pod zámkou, že sa treba starať aj o čistotu jazyka, sa anglické výrazy snažila (moc) likvidovať“ (2008, s. 9). Vznikli nové synonymá, napr. *osobný strážca* – *bodyguard*, *domovská stránka* – *homepage* a i., ale aj ďalšie

anglicizmy, ktoré sa začali používať najmä kvôli úspornosti, no objavili sa také anglicizmy, ktoré by sme mohli označiť za móдне, resp. také, ktorých používanie by malo pôsobiť „svetovo“ (*outfit, happy, sorry, in*). Dá sa povedať, že purizmus zažíval veľký rozkvet najmä v totalitných režimoch, napr. v Nemecku (Cseresnyési, 2012)¹¹, v Chorvátsku (Kordić, 2010; Vlašić, 2012) a v Taliansku (porov. aj štúdiu Sehnala, 2012, s. 69 – 72, kde sa poukazuje na úzku prepojenosť totalitarizmu a purizmu). Dnes sa už jazyk nepovažuje ani v jednej z týchto krajín za muzeálny kus ako kedysi ani za „domáce náboženstvo“, ako to bolo v danej dobe, keďže sa široko berie do úvahy, že jazyk žije odjakživa na uliciach, v prístavoch, ale i v knihách a v akadémiách (Ondrejovič, 2020; Vlašić, 2012)¹².

Pripomeňme v tejto súvislosti ešte ďalšiu zásadnú vec, že totiž anglicizmy (podobne ako prebratia z akýchkoľvek iných jazykov) prechádzajú aj tzv. trhom slov (podrobnejšie Ondrejovič, 2009, s. 25) a v jazyku sa udržia najmä tie, po ktorých je v prijímajúcom jazyku dopyt. V slovenčine výnimku tvoria možno („bratislavské“) propriálne názvy typu *River Park, Vienna Gate, Tulip, Twin City* či dokonca *Petržalka City* a pod., ktoré týmto trhom neprechádzajú. To znamená, že používatelia ich neschválili ani neodmietli a do ich povedomia a používania sa vlastne v zásade nanútili a nanucujú.

EURÓPSKA ÚNIA, VIACJAZYKOVOSŤ A LINGUA FRANCA

Dnešné celosvetové šírenie informácií a zvyšujúca sa mobilita ľudstva si celkom pochopiteľne žiadajú na medzinárodné používanie jeden jazyk, ktorý by plnil úlohu lingua franca. Mnohé inštitúcie, najmä vedecké, používajú angličtinu ako výhradný rokovací jazyk (niektoré vedľa národného jazyka). Vzniká pritom celkom prirodzene variant nazývaný *Global English*, „medzinárodná“ angličtina počítačovej, obchodnej, vedeckej a politickej komunikácie. Vedľa toho existuje aj tzv. *brusselská angličtina* a napokon jestvuje angličtina ako typický plurilingválny jazyk s rôznymi varietami: „anglickou“ (oxfordskou) a ďalšími varietami (americkou, karibskou, indickou, čínskou, austrálskou, novozeľandskou a pod.).

Jazykovej politike sa venuje aj Európska únia presadzujúca „politiku troch jazykov“, podľa ktorej by členovia Európskej únie mali hovoriť – v ideálnom prípade – tromi jazykmi: materinským a dvoma cudzími. Druhým princípom je politika diverzity: členovia EÚ by sa mali naučiť jazyk, ktorý je dôležitý v rámci daného regiónu.

¹¹ Ricard Jahnke v r. 1933 dokonca žiadal Adolfa Hitlera, aby upustil od cudzích slov *propaganda, organizácia, sterilizácia, garant, avizovať, koncentračný tábor*, „aby ľudia mohli ešte jasnejšie chápať myšlienky svojho vodcu“ (Cseresnyési, 2017).

¹² Carla Marello (2020, s. 170 – 180) na základe novších talianskych jednojazyčných slovníkov, webových stránok, ako aj komentárov k neologizmom ukazuje, že – na rozdiel od iných hovoriacich románskymi jazykmi (francúzštinou a španielčinou) – talianski používatelia sa až tak neznepokojujú prílevom cudzích slov (najmä z angličtiny) vzhľadom na jej prestíž ako medzinárodného jazyka.

nu, a jazyk najbližšieho suseda. Tým sa podporuje jazyková rozrôznenosť. Otázkou však stále ostáva, nakoľko sú tieto politiky reálne v našich podmienkach. Na hovoriacich kladie pomerne vysoké nároky. Aj keď najmä v západnej Európe mnoho ľudí komunikuje v súčasnosti viacerými jazykmi, v našom prípade to nie je vôbec samozrejmosť.

ANTIPÓD SYSTÉMOVEJ A SOCIOPRAGMATICKEJ LINGVISTIKY

Filozof František Novosád (2010, s. 150) upozorňuje v tejto súvislosti ešte na skutočnosť, že každá doba má svojich „zväzákov“, mladých ľudí, ktorí dokonale splynuli s dominantnou ideológiou svojej doby. Ide o ľudí, ktorí sú presvedčení, že dobová ideológia im umožní vidieť veci v správnom svetle. V skutočnosti ich dobová ideológia zrejme len oslepila a vzala im schopnosť rozlišovať. Názor o úpadku jazyka v médiách mal a doteraz má na Slovensku ohlas najmä v seniorsko-konzervatívnej časti jazykovednej komunity, ale nájdeme ho aj medzi žurnalistickým dorastom. Napr. poslucháč 1. ročníka žurnalistiky Ján Ráták v príspevku *Slovenskí novinári si nevážia spisovný jazyk* (webjournal/médiá) píše: „Deň čo deň nás tlač, rozhlas, televízia aj internet obťažujú a znechucujú novinárskymi prejavmi znehodnotenými nespisovnými a neadekvátnymi vyjadrovacími prostriedkami, vrátane bezduchých frázy a neoriginálnych metafor...“. Nie že by k ničomu takému nedochádzalo, ale pozrime sa, aké príklady uvádza autor na potvrdenie svojich slov. Výrazy, o ktorých možno diskutovať, sú v tomto prípade: *ješitný*, *akonáhle* (v najnovšom Slovníku súčasného slovenského jazyka sa hodnotí ako spisovné), *blbý* (podľa etymológa Šimona Ondruša je to legitímny slovenský výraz), *odstavec* (právnicki ho odmietajú zameniť za odsek), *parták*, *postrádat'*, *sympaťák*, *tým pádom* (namiesto tohto idiómu sa odporúča používať *tým činom*, ale, ako sa ukazuje, je to dosť neživý ekvivalent)¹³. Avšak medzi uvádzanými príkladmi nájdeme aj spojenia *čerešnička na torte*; *mráčik, z ktorého nezapršalo*; *hádzat' si niečo ako horúci zemiak*; *mať maslo na hlave*; *deravý ako ementál*; *búrka v pohári vody* či *robiť si záľusk na niečo*, ktoré podľa autora „takisto predstavujú nesprávny a neoriginálny, hoci napriek tomu rozšírený a obľúbený spôsob vyjadrovania žurnalistov“. Nie je však jasné, ako autor prišiel na to, že citované vyjadrenia sú nesprávne, keďže niektoré z nich uvádza aj Krátky slovník slovenského jazyka a nájdeme ich aj v najnovších Pravidlách slovenského pravopisu. Budúci žurnalista sa zrejme pri svojom hodnotení opieral skôr o obskúrne príručky a zoznamy proskribovaných slov typu *Ako nehrešiť proti slovenčine* (1995)¹⁴.

¹³ K tomuto druhu „štandardizmov“ porov. najnovšie u Juraja Dolníka (2017, s. 222 – 224).

¹⁴ Škoda, že autor sa už nedostal k diskusnej recenzii S. Newerklu s podnázvom *Prečo nemožno nehrešiť proti slovenčine* (2006).

Ani pri výklade o prejavoch jazykovej diskriminácie sa nemôžeme celkom vyhnúť antipódu systémovolingvistickej a sociolingvisticko-pragmatickej „lingvistiky“, aj keď sme sa jej už dotkli niekoľkokrát vyššie. V tejto súvislosti sa odrazíme od dôvtipnej idey o bezznalostnej gramatickej dispozícii pri osvojovaní si jazyka, ktorú u nás spopularizoval Juraj Dolník (2016, s. 255n). Jej zárodok však nájdeme už vo wittgensteinovskom spôsobe myslenia o jazykových pravidlách. Keďže gramatické pravidlá sú podľa Wittgensteina „vpísané“ do jazykovej praxe, jednotlivec, ktorý sa prirodzene socializuje v danom jazykovom spoločenstve, má k nim prístup len cez prax. Deje sa to teda praktickým opakovaním príkladov. Treba však pripustiť, že vo vzťahu k spisovnému jazyku v slovenskom prostredí má zatiaľ navrch systémová lingvistika, čo môže súvisieť aj s tým, že podľa novších prieskumov je 58 % Slovákov konzervatívnych a iba 36 % liberálnych, čo sa však zásadne mení s vekom a konzervatívni a liberálni Slováci sa dostávajú do úplne opačného pomeru. No zrejme zatiaľ asi ani to nestačí, najmä keď si uvedomíme, aké zastúpenie má konzervatívny priestor, ktorý je v súčasnej politike obsadený stranami OĽaNO, Sme rodina, KDH a Smer.

V systémovolingvistickom zacielení sa, ako hovorí známy bonmot, „používatelia odbremeňujú od vlastného uvažovania a rozhodovania“, čo je omnoho príjemnejšie pre používateľa, než v tejto veci ponúka sociolingvistika a pragmatika. Štandardizácia v tomto duchu smeruje podľa výkladu J. Dolníka k obrazu spisovného jazyka riadeného zákonitosťami, ktoré sa má používateľ spisovnej slovenčiny naučiť. Naproti tomu sociolingvisticko-pragmatická lingvistická metodológia ráta s demokratizáciou spisovného jazyka v zmysle prirodzeného jazyka Slovákov. V týchto intenciách sa potom obraz spisovného jazyka konštruje ako súbor jazykových pravidiel sociálnokultúrnej povahy, ktoré si používatelia osvojujú (nie: „učia sa“) v rozmanitých komunikačných situáciách. V tomto rámci sa – v terminológii Juraja Dolníka – dáva prednosť aj pri výklade o jazykovom poradenstve komunikácii na základe tzv. *interpretačnej optimality*, t. j. úsilia vyjadriť sa v komunikácii čo najoptimálnejšie a najprimeranejšie vzhľadom na podmienky komunikácie (porov. už aj Horecký, 2001). Nejde teda ani tak o smerovanie k „jazykovej dokonalosti“, ale o dokonalosť *efektivity* a *optimality* (Dolník, 2009). Variantnosť patrí k základným prejavom každého prirodzeného jazyka a ani slovenčina nie je jednoliatym útvarom, ktorý by fungoval iba v jedinej existenčnej forme. Okrem spisovnej slovenčiny, ktorú niektoré smery považujú za akýchkoľvek podmienok za najreprezentatívnejšiu formu jazyka, iné ho vnímajú len ako existenčnú formu *primus inter pares*, keďže jazyk v komplexnosti tvoria aj ďalšie útvary, a to aj nespisovné, nekodifikované, bez ktorých by nemohol mať náš jazyk status komplexného prirodzeného jazyka¹⁵. Spi-

¹⁵ Čo sa týka spisovného jazyka, zopakujme ešte, že sa mu v našej tradícii dostáva osobitej inštitucionálnej pozornosti a starostlivosti okrem iného aj sledovaním a vyhodnocovaním premien jazyko-

sovný jazyk je teda v tomto zmysle prvý útvar medzi rovnými varietami, čo svedčí o jeho dôležitosti. Je pritom výhodné mať takú varietu, ktorá sa dá použiť takmer za každých okolností, hoci mu chýba minimálne jedna vlastnosť: nemožno ho použiť ako „nespisovný“.

Viaceri autori už dávnejšie poukázali na to, že živý jazyk (napr. aj živá nemčina) a spisovná norma vzájomne divergujú, v dôsledku čoho sa „spisovná norma štandardného jazyka“ v rôznych európskych jazykoch postupne liberalizuje (Daneš, 1982; Mattheier, 1997). Do polovice 20. storočia sa spisovná norma rozvíjala do značnej miery ako relatívne homogénna a relatívne fixne kodifikovaná. Odvtedy sa zväčšila šírka normy aj o tie časti pásma, ktoré neboli oficiálne kodifikované. Štandardná norma kodifikovaná na kódexy postupne prechádza do roviny orientovanej na úzus. Keďže aj u nás sa vo verejnosti čoraz masovejšie objavuje používanie jazyka s odchýlkami od prísnych kodifikovaných noriem, vývoj dáva v tejto veci za pravdu Jánovi Horeckému (1979) i Jurajovi Dolníkovi (2010), čím sa postupne oslabujú pozície a privilégia kodifikátorov. Dobrým argumentom je tu najmä skutočnosť, že spisovný jazyk zodpovedá vyjadrovacím a dorozumievacím potrebám používateľov rovnako dobre ako iné jazykové variety. Spisovná varieta má však, ako sme už poznamenali vyššie, širšie uplatnenie, čo je zrejme najrelevantnejší dôvod, prečo je v danom zmysle dôležitejší ako iné variety. Spisovný jazyk si osvojujeme – hovorí Juraj Dolník – ako materinský jazyk, a tak ho treba aj používať: prirodzene, bez pocitu alebo vedomia elitárskeho tlaku na jazykovú správnosť, spojeného s hroz-

---

vých noriem, za čím by však mala nasledovať aj úprava kodifikácie, ktorá by neúnosne nezaostávala za reálnou normou. Spisovná slovenčina obsahuje v modernom chápaní aj výrazové prostriedky, ktoré sú kodifikované i nekodifikované. Totiž aj tie, ktoré zatiaľ iba inklinujú k spisovnosti a doteraz nenašli svoje miesto v kodifikačných príručkách, pričom sú však súčasťou spisovnojazykového „širšieho pásma“ (porov. k tomu najmä Sgall, 2010; J. Svobodová, 2014, 2017). Ako ukazuje aj Václav Cvrček (2006), doteraz nie je známe nijaké empiricky podložené vymedzenie spisovnosti. Veľmi často sa spisovný jazyk vymedzuje prostredníctvom kodifikácie, pritom si však uvedomujeme, že vždy keď ju uplatníme definíčne, objavuje sa nám známy definičný kruh. Aj Alexandra Jarošová síce zisťuje, že podľa nej jediné nezlyhávajúce kritérium spisovnosti je konštatovanie, že spisovné je to, čo je kodifikované ako spisovné (2015, s. 113), no už aj sama musí uznať, že „aj v spisovných situáciách sa objavuje množina jazykových prostriedkov, ktorých sa ani vzdelaná a povedomá časť jazykovej komunity nechce vzdať napriek tomu, že nie sú kodifikované ako spisovné“ (ibid, s. 113). Jazyk má teda vychádzať z tradície, ale i zo súčasného úzu, ako na to jasnozrivo upozornil už A. S. Puškin (porov. 1. časť, s. 12) i Jozef Dobrovský s jeho známym tvrdením, že „najvyšším zákonodarcom v jazyku a najmä v gramatike a v slovníku je jazykový úzus, jemu je podriadená analógia i etymológia“ (Dobrovský, 1809). Nejde teda len o to, aby sme boli schopní jazyk používať tak, ako ho používali naši rodičia či niektorí naši starší spoluobčania (porov. 1. časť, s. 6), ale predovšetkým tak, ako nás k tomu vyzýva náš jazyk. Pritom od začiatku 21. storočia nastúpila pomerne masívna subštandardizácia a nárast počtu jazykových prostriedkov a variet. Už prestalo byť pre väčšinu našich používateľov vzorom a ideálom to, čo a ako odporúčali staršie kodifikácie, ani to, ako hovorili generácie pred nami a väčšina sa nevyžíva ani v desynonimizácii či odstraňovaní štýlovo ekvivalentných či neekvivalentných variet. Dôraz sa kladie skôr na komunikačnú funkciu a účelnosť (spisovného) jazyka.

bou sankcií. Spisovný jazyk pri sústavnom prispôsobovaní sa používateľov jazyka dynamike ich vyjadrovania a komunikačných potrieb, čím sa – za normálnych okolností, teda mimo násilností vyplývajúcich z diskriminačných (v tomto prípade najmä puristických) aktivít – kultivuje a udržiava jeho stabilita a identita. Túto koncepciu Juraj Dolník najnovšie nazýva *ideológiou tzv. pozitívnej integrácie* a rozpracoval ju v monografii *Jazyk v sociálnej kultúre* (2017a). V nej dokazuje, že jazyk si môže zachovať svoju stabilitu a identitu aj bez ochraňovania a externej pomoci. Možno povedať, že táto koncepcia (istou precizáciou môžeme preniknúť, ako vidieť, aj k jej „aspektom“ *primus inter pares*, praktickým sociálnym pravidlám a prirodzenej viabilite) na to poskytuje dostatočný priestor. K tomuto optimistickému záveru sme sa dostali aj cestou cez diskriminačné pole za pomoci analýzy purizmu.

ZÁVER

Purizmus nie je teda len myšlienkovým prúdom v dejinách jazykovedy, na ktorý by sme mohli dnes odkazovať v rámci analýzy prístupov k prirodzenému jazyku. Je to mimoriadne aktuálna téma aj v rámci jazykovej diskriminácie. Takto sa do aktuálnej problematiky jazykovej diskriminácie vnáša puristická prizma a zároveň sa osvetľuje puristická metodológia z trochu inej perspektívy diskriminačnej perspektívy. V budúcnosti možno v analýze a interpretácii purizmu pokračovať aj v kontexte ďalších jazykových ideológií, globalizácie a jazykovej politiky, ako aj v rozbere a výklade so zameraním na špecifický purizmus v slovenskom jazykovom prostredí, v jazykovej praxi a pri vnímaní spisovného jazyka lingvistami i používateľmi z oblasti nejazykovednej verejnosti. Takáto explikácia pomáha rozširovať pohľad na purizmus i na jeho uvažovanie o jazyku v rámci spisovnojazykového diskurzu. Puristické zmýšľanie pritom nie je náhodou blízke predovšetkým prívŕžencom systémo-lingvistikého, ale i totalitného myslenia. Štúdiá môže pomôcť pochopiť aj pomerne absurdný fakt, že duch purizmu je stále prítomný v slovenskom metajazykovom živote napriek jeho zjavným deficitom, no aj pomôcť uvedomiť si, ako sa puristická ideológia adaptuje na súčasné podmienky fungovania jazyka. Ambíciou tohto textu napokon je, aby sa purizmu dostalo viac výskumnej pozornosti pri sledovaní sociálnych procesov a problémov vrátane diskriminácie jazykom.

Literatúra

(Citovaná literatúra sa vzťahuje aj na 1. časť článku uverejneného v 2. čísle tohtoročného časopisu *Slovenská reč*, 2020.)

ALSPASS, Stephan – MAITZ, Peter: Einführung in das Themenheft. Sprache und Diskriminierung – ein vernachlässigtes Thema. In: *Das Deutschunterricht*, 2011, roč. 63, s. 2 – 6.

Ako nehrešiť proti slovenčine. Slovník správnych a nesprávnych výrazov v slovenčine. Red. D. Števec-ková. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1995. 148 s.

- AUTY, Robert: The Role of Purism in the Development of the Slavonic Literary Languages. In: *The Slavonic and East European Review*, 1973, vol. 124, s. 335 – 342.
- BARTEK, Henrich: K problému cudzích slov v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1933/34, roč. 2, č. 4, s. 178 – 182.
- BARNET, Vladimír: Sociolingvistické zretele jazykové kodifikace. In: *Nadawki i granicy řečné kodifikace – Aufgaben und Grenzen der sprachlichen Kodifizierung*. Red. H. Faska. Budyšin: Domowina 1979, s. 23 – 30.
- BATTISTELLA, Edwin: *Bad Language. Are some words better than others?* New York: Oxford University Press 2005. 230 s.
- BLANÁR, Vincent: Tzv. zlý autor a začiatky Slovenskej reči. In: *Slovenská reč 1932 – 2002. Vedecká konferencia. Bibliografia*. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2003, s. 44 – 48.
- BOSÁK, Ján: Kodifikácie a reálny jazyk. In: *Jazyk a jazykoveda v pohybe. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča*. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2008, s. 240 – 244.
- BROŽÍK, Ivan: Sme až príliš tichými svedkami úpadku štátneho jazyka. In: *Slovenské národné noviny*, 21. 3. 2012.
- BURKE, Peter: *Jazyky a společenství v raně novověké Evropě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011. 244 s.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Vzťah slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra*. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 1995, s. 87 – 97.
- CRYSTAL, David: *The Cambridge Encyclopedia of Language*. New York: Cambridge University Press 1987. 480 s.
- CSERESNYÉSI, László: Nyelv és neurózis. Zsargon által világosan. 2. (Jazyk a neuróza. Jasne o žargóne). In: *Magyar narancs címlap*, 2017, 27. 7. 2017.
- CVRČEK, Václav: *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Ústav českého národního korpusu 2008. 232 s.
- ČERMÁK, František: *Preskriptivismus: variabilita versus stabilita* Eds. E. Minářová – K. Ondrášková. *Spisovnost a nespisovnost. Zdroje, proměny a perspektivy*. Brno: Masarykova univerzita 2000, s. 12 – 17.
- DANEŠ, František: *Dialektische Tendenzen in der Entwicklung der Literatursprachen*. In: *Grundlagen der Struktur. Beiträge der Prager Linguistik und Sprachtheorie und Sprachpflege. Teil 2*. Hrsg. J. Scharnhorst – E. Ining. Berlin 1982, s. 92 – 113.
- DANEŠ, František: *Dialektické tendence ve vývoji spisovných jazyků. Příspěvek sociolingvistický*. In: *Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze 1968*. Praha: Academia 1968, s. 119 – 128.
- DANEŠ, František: *Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci*. Red. J. Kuchař. *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. Praha: Academia 1979, s. 79 – 91.
- DANEŠ, František: *Preskripcie – anebo „nechte svůj jazyk na pokoji“?* In: *Sociální aspekty spisovných jazyků slovanských*. Red. H. Gladkova – V. Cvrček. *Acta Slavica et Baltica*, 2006, vol. 6, s. 166 – 176.
- DOBRÍK, Zdenko: *O funkčnosti anglicizmů a iných slov cudzieho pôvodu z pohľadu normativistickej a sociolingvistickej, resp. pragmatickej orientovanej jazykovej kritiky*. In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach*. Ed. J. Dolník. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, s. 236 – 247.
- DOBROWSKY, Joseph: *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache, zur grundlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommenen Kenntniss für Böhmen*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 1809 (fotokópia). 400 s.
- DOLNÍK, Juraj: *Normálny stav normy spisovného jazyka*. In: *Slovo a slovesnosť*, 2007, roč. 68, č. 4, s. 256 – 270.
- DOLNÍK, Juraj: *Koncepčný rámec jazykového poradenstva*. In: *Slovenská reč*, 2009, roč. 74, č. 3, s. 129 – 134.
- DOLNÍK, Juraj: *Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu*. Bratislava: Veda 2010. 300 s.

- DOLNÍK, Juraj: Jazyk v sociálnej kultúre. Bratislava: Veda 2017a. 146 s.
- DOLNÍK, Juraj: Myšlienkový svet Ľudovíta Štúra. In: Jazykovedné dielo Ľudovíta Štúra v historických a súčasných interpretáciách. Eds. S. Ondrejovič – J. Kmit'ová. Bratislava: Veda 2017b, s. 22 – 31.
- DOLNÍK, Juraj: Komunikačná kultúra. In: Slovenská reč, 2020a, roč. 85, č. 1, s. 8 – 27.
- DOLNÍK, Juraj: Hranice v jazykovom svete Slovákov. In: Studia Academica Slovaca. 49. Prednášky 56. Letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Eds. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Univerzita Komenského 2020b, s. 33 – 50.
- DORULA, Ján: Slovo na úvod. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 1995, s. 7 – 8.
- DOSTÁL, Ondrej: Danko na stráži Mečiarovho jazykového zákona. In: Sme, 25. júna 2009.
- DRESSLER Wolfgang: Smrť jazykov. In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999, s. 27 – 42.
- FREEDEN, Michael: Ideology. A very short introduction. New York: Cambridge University Press 2013. 160 s.
- GERNEŠIOVÁ, Anežka: Ako sa to píše správne. In: Blog.sme.sk, 7. 4. 2020.
- GLOVNÁ, Juraj: O potrebe kurzov slovenčiny pre budúcich učiteľov-neslovenčínarov. In: Slovenské spisovné jazyky od teórie k praxi. Formování jazykového vědomí a postoju k jazyku. Eds. H. Gladkova – M. Giger – O. Bláha. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta 2018, s. 67 – 102.
- GOOŤŠOVÁ, Andrea: Teória spisovného jazyka (so zreteľom na spisovnú slovenčinu). In: Acta Facultatis Humanisticae Universitatis Matthiae Belii Neosoliensis. Humanitné vedy – Linguistica. Zost. E. Homolová – K. Dlhošová – J. Miškovská – A. Gálisová. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2011, s. 117 – 124.
- GIOVANARDI, Claudio: Inglese – Italiano 1 a 1. Manni: Lecce 2008.
- GREGOR, Michal: O jazykoch a puristoch a cudzích slovách. In: Denník Postoj, blog 2. 2. 2012
- HAUSENBLAS, Karel: O kultúre jazyka a brusičskom purizmu. In: Naše reč, 1951, roč. 51, č. 1 – 2, s. 41 – 45.
- CHÝLOVÁ, Helena: Purizmus v jazykovej výchove 20. storočia. Plzeň: Západočeská univerzita 2013. 172 s.
- JAKOBSON, Roman: O dnešním brusičství českém. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Usp. B. Havránek – M. Weingart. Praha: Melantrich 1932, s. 85 – 122.
- HORECKÝ, Ján: Východiská k teórii spisovného jazyka. In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava: Veda 1979, s. 13 – 22.
- HORECKÝ, Ján: Systém a systémový prístup ako predpoklad kodifikácie. In: Slovenská reč, 2000, roč. 65, č. 3, s. 56 – 59.
- HORECKÝ, Ján: Kultivovanie slovenčiny. Princípy a kritériá. In: Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti. 4. Red. S. Ondrejovič. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001. 52 s.
- HORECKÝ, Ján: Preskriptívna a deskriptívna lingvistiká – miesto v kultivovaní jazyka. In: Studia Academica Slovaca. 31. Prednášky 38. Letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul 2002, s. 82 – 89.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Slovo v slovníku z pohľadu času a normy. Bratislava: Veda 2016. 160 s.
- KAČALA, Ján: Ako som sa nestal puristom. In: Literárny týždenník, 2000, roč. 13, č. 39, s. 4.
- KAČALA, Ján: Pomocníci jazykového imperializmu. In: Literárny týždenník, 2004, roč. 17, č. 13, s. 3.
- KAČALA, Ján: O prirodzenosti prirodzeného jazyka. In: Literárny týždenník, 2020, roč. 23, č. 17 – 18, s. 16.
- KORDIĆ, Snježana: Jezik i nacionalizam. Zagreb: Durieux 2010. 430 s.
- KOVÁČOVÁ, Martina: Jazykovedci sa sporia s Maďaričovými úradníkmi. In: Sme, 14. okt. 2009.
- KRAJČOVIČ, Maroš: Puristický slovník slovenského jazyka alebo lexikálna obroda slovenčiny. 21. októbra 2016. 59 s. Dostupné na: http://slovenskajazykovacista.blogspot.com/2016_10_01_archive.html

- KRALČÁK, Lubomír: Dynamika súčasnej slovenčiny. Sociolingvistické aspekty dynamiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2009. 144 s.
- KRALČÁK, Lubomír: Aktuálna varietizácia slovenčiny a jej modelovanie. In: Dynamika spoločenských zmien a stratifikácia národného jazyka. Ed. A. Gálišová. Banská Bystrica: Univerzita Univerzita Mateja Bela 2012, s. 40 – 49.
- KRÁL, Ábel: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Systematika a ortoepický slovník. Martin: Matica slovenská 2005, 2009. 423 s.
- KRAUS, Jiří: K problematice jazykového purismu. In: Jazyk a kultura vyjadrování. Milanu Jelínkovi k pětasedmdesátinám. Eds. P. Karlík – M. Krčmová. Brno: Masarykova univerzita 1998, s. 91 – 95.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. nezm. vyd. Bratislava: Veda 2003. 896 s.
- KROSKRITY, Paul: Language Ideology. In: Companion to linguistic Anthropology. Ed. A. Duranti. Malden: Basil Blackwell 2004, s. 496 – 517.
- KRUPA, Viktor: Priepasť šesťdesiatročných a vízia blízkej budúcnosti? In: Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život, 2006, roč. 4 + 122, č. 10, s. 1 – 11.
- KRUPA, Viktor – ONDREJOVIČ, Slavomír: Aká regulácia jazyka je hriech. In: Slovenské pohľady na literatúru, umenie a kultúru, 1998, roč. 4 + 114, č. 9, s. 25 – 33.
- KVARAN, Gudrun: English Influence of the Icelandic Lexicon. In: Nordic Journal of English Studies, 2004, vol. 3, č. 2, s. 143 – 152.
- LANGER, Nils – DAVIES, Winifred: An Introduction to Linguistic Purism. In: Linguistic Purism in the Germanic Languages. Eds. N. Langer – W. Davies. Berlin 2005.
- LANSTYÁK, István: Jazykové ideológie v maďarskej komunite. In: Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte. Sociolinguistica Slovaca. 7. Eds. S. Ondrejovič – J. Vrábľová – A. Krausová. Bratislava: Veda 2013, s. 31 – 44.
- LANSTYÁK, István: Novšie jazykové ideológie týkajúce sa používania viacerých jazykov. In: Jazyky a jazykové ideológie v kontexte viacjazyčnosti na Slovensku. Eds. I. Lanstyák – G. Múcsková – J. Tancer. Bratislava: Univerzita Komenského 2017, s. 9 – 37, Glosár, s. 280 – 307.
- LANSTYÁK, István: Nyelvalakítás és nyelvi problémák. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Gramma Nyelvi Iroda 2018. 358 s.
- Lingvističeskij enciklopedičeskij slovar. Red. V. N. Jarceva. Moskva: Sovetskaja enciklopedija 2000. 685 s.
- MAITZ, Péter: Sprachpflege als Mythenwerkstatt und Diskriminierungspraktik. In: Aptum, Zeitschrift für Sprachkritik und Sprachkultur, 2010, roč. 6, s. 1 – 19.
- MAITZ, Péter: Sprachvariation, sprachliche Ideologien und Schule. In: Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik, 2015, vol. 82, č. 2, s. 206 – 227.
- MAITZ, Péter – ALSPASS, Stephan: Zur sozialen und sprachpolitischen Verantwortung der Variationslinguistik. In: Dynamik des Dialekts – Wandel und Variation. Eds. E. Glaser – J. E. Schildt – N. Frey. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2011, s. 221 – 240.
- MARELLO, Carla: New Words and New Forms of Linguistic Purism in the 21st Century: The Italian Debate. In: International Journal of Lexicography, 2020, roč. 33, č. 2, s. 168 – 186.
- MATTHEIER, J. Klaus: Über Destandardisierung, Umstandardisierung und Standardisierung in modernen europäischen Standardsprachen. In: Standardisierung und Destandardisierung europäischer Nationalsprachen. Eds. K. J. Mattheier – E. Radke. Frankfurt am Main: Peter Lang 1997, s. 1 – 9.
- MATHESIUS, Vilém: O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Usp. B. Havránek – M. Weingart. Praha: Melantrich 1932, s. 14 – 31.
- MATUŠKA, Alexander: Hra na fujaru a pokrok. In: Přítomnost, 1930, roč. 7, č. 48, s. 761 – 764.
- MATUŠKA, Alexander: Osobne a neosobne. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1983. 304 s.
- MAXWELL, Alexander: Why the Slovak Language has Three Dialects: A Case Study in Historical Perceptual Dialectology. In: Austrian History Yearbook, 2006, roč. 37, s. 385 – 414.

- MILROY, James – MILROY, Lesley: *Authority in Language: Investigating standard language*. 3. vyd. London/New York: Routledge 1998. 188 s.
- MINÁČ Vladimír – PODRACKÁ, Dana: *Paradiso*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1998. 360 s.
- MISTRÍK, Jozef: Čo prezrádza naša reč. In: *Nedeľná pravda*, 1975, roč. 8, č. 2 (10. 1. 1975), s. 10.
- MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia: Jazyková norma z pohľadu konfliktu predstáv o jazyku Bratislavy a vidieka. In: *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. 2. Eds. B. Chocholová – L. Molnár Satinská – G. Múcsková. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča. Bratislava: Veda 2017, s. 217 – 223.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela: K otázke explanácie variantnosti a interferencie jazykových systémov nárečia a spisovného jazyka v komunikácii. In: *Jazyk a komunikácia v súvislostiach*. Ed. J. Dolník. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, s. 225 – 235.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela: O slovenskom purizme a anti-purizme v kontexte jazykových ideológií. In: *Jazyky a jazykové ideológie v kontexte viacjazyčnosti na Slovensku*. Eds. I. Lanštyák – G. Múcsková – J. Tancer. Bratislava: Univerzita Komenského 2017, s. 64 – 79.
- NEKVAPIL, Jiří: O vzťahu malých a veľkých slovanských jazykú. In: *InterSlavica*. Bautzen: Domowina-Verlag 2003, s. 113 – 127.
- NEWERKLA, Stefan Michael: Prečo nemôžeme nehrešiť proti slovenčine... Zu Norm und Kodifikation des gegenwärtigen Slowakischen in der Außensicht. In: *Struktura, variety, funkce*. Sborník k 70. narodeninám prof. Oldřicha Uličného. Eds. E. Lehečková – J. Táborský. Praha: Karolinum, 2009, s. 43 – 55.
- NOVÁK, Ľudovít: *Jazykovedné glosy k československej otázke*. Turčiansky sv. Martin: Kníhtlačiarisky uč. Spolok 1935. 386 s.
- NOVOSÁD, František: Útržky o Slovensku. Bratislava: Kalligram 2010. 164 s.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: O jazykovej situácii v Nórsku. In: *Kultúra slova*, 1984, roč. 18, č. 7, s. 296 – 298.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. In: *Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi*. Sociolinguistica Slovaca. 4. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 1999, s. 23 – 42.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Trochu „zadychčaná“ diskusia o jazykovej kultúre. In: *Kultúra slova*, 2005, roč. 39, č. 3, s. 148 – 152.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: *Jazyk, veda o jazyku, societa*. Sociolingvistické etudy. Bratislava: Veda 2008a. 306 s.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Je slovenčina v ohrození? In: *Studia Academica Slovaca*. 37. Prednášky 44. Letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Stimul 2008b, s. 63 – 75.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Slovenská výslovnosť a jej kodifikácia. In: *Slovenská reč*, 2009a, roč. 74, č. 4, s. 2019 – 230.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Jazyk ako anglický park. In: *.týždeň*, 2009b, roč. 6, č. 21, s. 24 – 27 (rozhovor viedla E. Čobejová).
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Výzvy na ochranu slovenčiny a živý jazyk. In: *Slová*. K sedemdesiatke Rudolfa Chmela. Bratislava: Kalligram 2009c, s. 382 – 392.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: The Slovak Language in Danger? In: *Topics in Linguistics*, 2010b, roč. 1, č. 9, s. 17 – 24.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: K jazykovej kultúre 30. rokov 20. storočia. In: *Život medzi apelatívami a propriami*. Jazykovedné štúdie. 29. Zost. I. Valentová. Bratislava: Veda 2011, s. 159 – 165.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: K otázke normatívnosti Slovníka súčasného slovenského jazyka. In: *Slovo v slovníku*. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika). Na počesť Alexandry Jarošovej. Eds. K. Buzássyová – B. Chocholová – N. Janočková. Bratislava: Veda 2012, s. 84 – 89.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Poznámky k A. S. Puškinovi ako k lingvistovi. In: *Slavica Nitriensia*, 2014, roč. 3, č. 2, s. 5 – 19.

- ONDREJOVIČ, Slavomír: Niekoľko rapsodických poznámok k dielu Ľudovíta Štúra. In: Kultúra slova, 2015, roč. 49, č. 1, s. 3 – 9.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Víťazstvá a prehry v zápasoch o palatálne /' v spisovnej slovenčine – najmä v tzv. slabšej fonologickej pozícii. In: Slovenská reč, 2019, roč. 84, č. 2, s. 144 – 164.
- ONDREJOVIČ, Slavomír: Médiá a kodifikačná prax. In: Komunikačná paradigmatica v lingvistike a žurnalistike. Eds. Peter Kraučák – Juraj Považan. Jubilejný zborník na počesť prof. Jozefa Mlacka. Ružomberok: Verbum 2020 (v tlači).
- ONDREJOVIČ, Slavomír – KRUPA, Viktor: Identita a jazyk. In: My a tí druhí v modernej spoločnosti. Konštrukcie a transformácie kolektívnych identít. Eds. G. Kiliánová – E. Kowalská – E. Krekovičová. Bratislava: Veda – Historický ústav SAV – Ústav etnológie SAV 2009, s. 109 – 138.
- ORWELL, George: 1984. Praha: Naše vojsko 1991. 272 s.
- PAULINY, Eugen: Pasívum v spisovnej slovenčine. In: Slovo a tvar, 1949, roč. 3, s. 123 – 129.
- PAULINY, Eugen: Vývin opisného pasíva v slovenčine. In: Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Red. L. Dvonč. Bratislava: Veda 1977, s. 225 – 230.
- PAULINY, Eugen: Niekoľko poznámok o spisovnom jazyku súčasnosti. In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava: Veda 1979, s. 43 – 51.
- PAULINY, Eugen: Norma spisovnej slovenčiny a zásady jej kodifikovania. Spisy Slovenskej jazykovednej spoločnosti. č. 2. Ed. S. Ondrejovič. [Bratislava]: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2000. 40 s.
- PECIAR, Štefan: Jazykoveda a purizmus. In: Národné noviny, 1943, 28. 8. 1943, s. 4 – 6.
- PHILIPSON, Robert: English-only Europe? Challenging language policy. London/New York: Routledge 2004. 256 s.
- PHILIPSON, Robert: Is there any unity in diversity in language policies national and supranational? English as an EU lingua franca or lingua frankensteiniana? In: National and European Language Policies. Contributions to the Annual Conference 2007 of EFNIL in Riga Ed. G. Stickel. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang 2009, s. 145 – 154.
- PODRIMAVSKÝ, Milan: Jazyk v procese politickej emancipácie v 2. polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia. In: Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte. Sociolinguistica Slovaca. 7. Eds. S. Ondrejovič – J. Vrábľová – A. Krausová. Bratislava: Veda 2013, s. 103 – 115.
- RIPKA, Ivor: Pohyby či poryvy jazyka nášho každodenného alebo niekoľko glos o súčasnej jazykovej situácii. In: Lexikálne a frazeologické konfrontácie od Veľkej Moravy po súčasnosť. Eds. L. Kralčák – M. Pukanec. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2017, s. 7 – 17.
- RAICOVÁ, Zuzana: Anglicismy na internetu. Olomouc: FF Univerzity Palackého 2008. 68 s.
- ROMAN, Adam: Perly „mediálneho“ jazyka. 2007. Dostupné na: <http://geocities.com/bezboha/Jazyk.html200710> [cit. 2.11. 2020].
- RUSINKOVÁ, Jaroslava: Diskriminácia (2020a, rukopis).
- RUSINKOVÁ, Jaroslava: Dynamické tendencie v pravopise prirodzenej slovenčiny. In: Jazykovedný časopis, 2020b, roč. 70, č. 3, s. 529 – 544.
- RUSINKOVÁ, Jaroslava: Spisovná slovenčina ako prirodzený jazyk (Na pozadí jazykových postojov). Jazykovedné štúdie. 36. Bratislava: Veda 2020. 94 s.
- RUŽIČKA, Jozef a kol.: Tézy o slovenčine. In: Kultúra slova, 1967, roč. 1, č. 2, s. 33 – 40.
- SARVAŠ, Martin: Prihovor. In: Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko. 15. ročník. Bratislava: Ministerstvo kultúry SR 2007, s. 5 – 6.
- SAUSSURE, Ferdinand de: Kurs obecné lingvistiky. 3. vyd. Praha: Academia 2007. 488 s.
- SEBÖK, Szilárd: Jazykovo-politické problémy ako záluďné problémy. In: Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch. Sociolinguistica Slovaca. 8. Eds. J. Wachtarczyková – L. Satinská – S. Ondrejovič. Bratislava 2015, s. 196 – 212.
- SEHNAL, Roman: Dynamika prieniku anglicizmov do taliančiny: boj Dávida s Goliášom? In: Jazykovedný časopis, roč. 63, 2012, č. 1, s. 69 – 82.

- SHIFFMANN, Harold: *Linguistic culture and language policy*. London/New York: Routledge 1996. 352 s.
- SGALL, Petr: Perspektivy standardní češtiny. In: *Jazykovědné aktuality*, 2010, roč. 47, s. 180 – 204.
- SKUTNABB-KANGAS, Tove – PHILIPSON, Robert: ‚Mother tongue‘. The Theoretical and Sociopolitical Construction of a Concept. In: *Status and Function of Languages and Language Varieties*. Ed. U. Ammon. Berlin – New York: Walter de Gruyter 1989, s. 450 – 477.
- SLANČOVÁ, Daniela: Jazykový imperializmus alebo – provincializmus. In: *Literárny týždenník*, 1994, roč. 7, č. 19, s. 4.
- SLANČOVÁ, Daniela: Hľadanie („obyčajného“) človeka v jazyku a v jazykovede. In: *Jazyk a jazykoveda v pohybe*. Na počesť Slavomíra Ondrejoviča. Ed. S. Mislovičová. Bratislava: Veda 2008, s. 145 – 159.
- SLANČOVÁ, Daniela – SOKOLOVÁ, Miloslava: Variety hovorenej podoby slovenčiny. In: *Studia Academica Slovaca*. 23. Prednášky 36. Letnej školy slovenského jazyka a literatúry. Ed. J. Mlacek Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 1994, s. 225 – 240.
- SLIACKY, Jozef: Razantný a ostrý kritik z Vlkanovej. In: *Slovenské národné noviny*, 2020, roč. 35, č. 17 (25. 4. 2020), s. 10.
- Spisovné slová. In: *Encyklopédia jazykovedy*. Red. J. Mistrík. Bratislava: Obzor 1993, s. 415 – 416.
- SVOBODOVÁ, Diana: *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2009. 168 s.
- SVOBODOVÁ, Jana: *Čeština na rozcestí*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2014. 136 s.
- SVOBODOVÁ, Jana: Jazyk s normami, alebo bez norem? In: *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach*. Eds. O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Músková – K. Muziková – Z. Popovičová Sedláčková. Bratislava: Univerzita Komenského 2017, s. 227 – 235.
- ŠEVČÍK, Alexander (= STICH, Alexander): Český jazykový purismus z hlediska funkční teorie spisovného jazyka. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*. A/22/23, 1974/75, s. 49 – 58.
- ŠKULTÉTY, Jozef: Cudzie slová v slovenčine. In: *Slovenské pohľady*, časopis pre literatúru, vedu, umenie a politiku, 1902, roč. 22, s. 633 – 651, 755 – 764.
- ŠKVARENINOVÁ, Olga: Vplyv médií na globalizáciu slovenského jazyka. In: *Jazyk v politických, ideologických a interkultúrnych vzťahoch*. Sociolinguistica Slovaca. 8. Eds. J. Wachtarczyková – L. Satinská – S. Ondrejovič. Bratislava: Veda 2015, s. 33 – 47.
- ŠTÚR, Ludevít: *Nárečia Slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí*. Prešporok: Nákladom Tatrína č. 1, 1846. 88 s.
- THOMAS, George: *Linguistic Purism*. London – New York: Logman 1991. 250 s.
- THOMAS, George: The Development of Slovak Purism. *Oxford Slavonic Papers*, 30, 1997, s. 67 – 89.
- VLAŠIĆ, Marija: *Tradicija purizma u hrvatskom jezikoslovlju*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2012. 158 s.
- VRÁBĽOVÁ, Júlia – MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia: Do slovenčiny si prepašujeme anglické spôsoby. In: *Sme*, 2020, roč. 22, 15. 12. 2020, s. 6 – 7 (rozhovor viedol D. Mikušovič).
- Výzva na ochranu národného jazyka. In: *Literárny týždenník*, 2006, roč. 19, č. 9 – 10, s. 1 – 2.
- Výzva zodpovedným štátnym orgánom, ustanovizniám, politikom a slovenskej verejnosti. In: *Kultúra*, 2007, roč. 10, č. 15, s. 3.
- WIMMER, Gejza – ALTMANN, Gabriel – HŘEBÍČEK, Luděk – ONDREJOVIČ, Slavomír – WIMMEROVÁ, Soňa: *Úvod do analýzy textov*. Bratislava: Veda 2003. 344 s.